

یافته های نو در روان شناسی

سال هفتم. شماره ۲۲. بهار ۱۳۹۱

صفحات مقاله: ۱۳۸-۱۲۵

تاریخ وصول: ۱۳۹۰/۷/۲۴ - تاریخ پذیرش: ۱۳۹۱/۴/۱۲

باور به جهان آخرت عادلانه اسلامی تعدیل کننده رابطه باور به دنیای عادلانه و ناعادلانه با سلامتی دانشجویان دختر

دکتر محسن گل پرور*

الهام استبرقی**

زهره جوادیان**

چکیده

این پژوهش با هدف بررسی نقش باور به جهان آخرت و باور به جهان آخرت عادلانه در رابطه باور به دنیای عادلانه برای خود، باور به دنیای عادلانه برای دیگران و باور به دنیای ناعادلانه با سلامتی اجرا شد. جامعه آماری پژوهش دانشجویان دختر رشته روانشناسی دانشگاه آزاد اسلامی خوراسگان (اصفهان) بودند که از بین آنها ۲۶۷ نفر به شیوه غیرتصادفی انتخاب و به پرسشنامه های باور به جهان آخرت، باور به جهان آخرت عادلانه، باور به دنیای عادلانه برای خود و دیگران، باور به دنیای ناعادلانه و سلامت جسمی پاسخ دادند. داده ها با استفاده از ضریب همبستگی پیرسون و تحلیل رگرسیون سلسله مراتبی تحلیل گردید. نتایج نشان داد بین باور به جهان آخرت و باور به جهان آخرت عادلانه با باور به دنیای عادلانه برای خود و دیگران، با باور به دنیای ناعادلانه و با سلامتی رابطه معنی داری وجود ندارد ($p > 0/05$). نتایج تحلیل رگرسیون سلسله مراتبی نشان داد باور به جهان آخرت عادلانه رابطه باور به دنیای ناعادلانه را با سلامتی تعدیل می نماید. به این معنی که وقتی باور به جهان آخرت عادلانه پایین است، رابطه باور به دنیای ناعادلانه با سلامتی منفی و معنی دار ($p < 0/01$)، ولی در باور به جهان آخرت عادلانه بالا رابطه باور به دنیای ناعادلانه با سلامتی معنی دار نیست ($p > 0/05$).

واژه های کلیدی: باور به جهان آخرت، باور به دنیای عادلانه، باور به دنیای ناعادلانه، سلامتی.

* دانشگاه آزاد اسلامی خوراسگان، عضو هیئت علمی گروه روانشناسی، اصفهان، ایران. drmgolparvar@gmail.com

** دانشگاه آزاد اسلامی خوراسگان، کارشناسی ارشد روانشناسی، اصفهان، ایران

مقدمه

لرنر^۱ (۱۹۸۰) قریب به چهار دهه پیش (دهه هفتاد) این پیشنهاد را مطرح کرد که انسانها خواهان باور به دنیایی هستند که در آن انصاف و عدالت جاری است. این نیاز در چگونگی مقابله و واکنش به تجارب سرشار از عدالت یا بی عدالتی، نموده های خود را نشان می دهد. ایده های لرنر تحت عنوان نظریه شناخته شده و مشهور باور به دنیای عادلانه^۲ (BJW) مفهوم سازی شد. در این نظریه پیشنهاد اصلی این است که افراد تلاش می کنند تا باور نمایند در دنیایی زندگی می کنند که انسانها آنچه را شایستگی دارند بدست می آورند (گل پرور و عریضی، ۱۳۸۵؛ گل پرور و اکبری، ۱۳۸۹؛ بگیو^۳، ۲۰۰۲؛ بگیو و مولر، ۲۰۰۶؛ کوریا و دالبرت^۴، ۲۰۰۷؛ ادلاند، ساگارین و جانسون^۵، ۲۰۰۷). در چهار دهه گذشته تاکنون، باور به دنیای عادلانه به عنوان یک سازه تفاوت فردی توجهات زیادی را به خود جلب نموده است (گل پرور و عریضی، ۱۳۸۶؛ گل پرور و واثقی، ۱۳۸۹؛ گل پرور و جوادیان، ۱۳۹۰). شواهد پژوهشی روز افزون نشان می دهد که باور به دنیای عادلانه دارای کارکردهای سازشی چند گانه ای نظیر ایجاد الزام و تعهد درونی در افراد برای رفتار به شیوه منصفانه، ارائه چهار چوبی برای تعبیر حوادثی که برای افراد اتفاق می افتد و ایجاد امنیت و اطمینان خاطر برای هدفمند بودن در زندگی می باشد (گل پرور و عریضی، ۱۳۸۸؛ فیچن هورر، جاکوبز و بلس چاک^۶، ۲۰۰۵؛ اوتو^۷ و دالبرت، ۲۰۰۵؛ اوتو و اشمیت^۸، ۲۰۰۷؛ دالبرت و فیلک^۹، ۲۰۰۷؛ دزوکا و دالبرت، ۲۰۰۷). علاوه بر این، تحقیقات صورت گرفته حاکی از آن است که باور به دنیای عادلانه آنگونه که در مفهوم سازی های اولیه مطرح شده چندان هم تک بعدی نیست. در پیشینه تحقیقات این حوزه، اشکالی از این نوع باورها نظیر باور به دنیای عادلانه برای خود، باور به دنیای عادلانه برای دیگران، باور به دنیای عادلانه شخصی، باور به دنیای عادلانه عمومی و باور به دنیای ناعادلانه مطرح شده است (گل پرور و عریضی، ۱۳۸۶). آنگونه که فرنهام و پروکتر^{۱۰} (۱۹۸۹) مطرح نمودند، باور به دنیای عادلانه و ناعادلانه دو بعد یک پیوستار نیستند، بلکه دو سازه مستقل می باشند. درون مایه باور به دنیای عادلانه بر قاعده مندی دنیایی که انسانها در آن زندگی می کنند دور می زند، در حالیکه باور به یک دنیای ناعادلانه بر رهایی از باور به اینکه دنیا بر اساس قواعدی نظیر انصاف و عدالت چرخش می کند متمرکز است. بهر حال شواهد پژوهشی حاکی از آن است که باور به دنیای عادلانه و ناعادلانه با متغیرهای به نسبت متفاوتی مرتبط هستند (فرنهام و پروکتر، ۱۹۸۹).

وقتی افراد دارای باور نیرومند به دنیای عادلانه با حادثه یا برخورد ناعادلانه ای مواجه می شوند، علی رغم

1. Lerner
2. Belief to the Just World
3. Bègue
4. Correia & Dalbert
5. Edlund, Sagarin & Johnson
6. Fetchenhauer, Jacobs & Belschak
7. Otto
8. Schmidt
9. Filke
10. Furnham & Procter

خشمگین شدن اولیه، بر مبنای این باور که عاقبت تمام مشکلات رفع خواهد شد به آرامش می‌رسند. همین رخداد شناختی برای بسیاری از حوادث در عرصه زندگی اتفاق می‌افتد و زمینه را برای اعتماد بین فردی، بخشش و کارآمدی شخصی فراهم می‌سازد (دالبرت و دزوکا، ۲۰۰۴؛ دالبرت و فیلک، ۲۰۰۷). در کنار پژوهش در حوزه‌ی پیامدهای باور به دنیای عادلانه، پژوهش‌های قابل توجهی برای بسط و گسترش مفهومی و نظری این متغیر صورت گرفته که مهمترین دستاورد آن مطرح شدن اشکال مختلفی از این باورها، نظیر باور به دنیای عادلانه عمومی^۱ و باور به دنیای عادلانه شخصی^۲، در عرصه متون پژوهشی است (گل پرور، ۱۳۸۹، گل پرور و عریضی، ۱۳۸۶). دلایل طرح این ابعاد باور به دنیای عادلانه، مجال مقاله کنونی نیست، فقط همین بس که گفته شود، نظریه پردازان و پژوهشگران این عرصه بر این باور هستند که منبع ارجاع این باورها هر چه اختصاصی تر شود، برای پژوهش و نظریه هر دو مفیدتر است. ساتون و داگلاس^۳ (۲۰۰۵) بر مبنای کار دالبرت، لپکوس، سالی و گوچ^۴ (۲۰۰۱) تأکید نموده اند که باور به دنیای عادلانه برای خود و دیگران در سطح روان شناختی می‌تواند پیامدهای متفاوتی را به بار آورند. بنابر تأکید این پژوهشگران باور به دنیای عادلانه برای خود، دارای محوریت ارجاع برای خود فرد است. بدین معنی که فرد در ارزیابی شناختی عادلانه یا ناعادلانه بودن شرایط دنیا، به خود و موقعیت ادراک شده اش رجوع می‌کند. در مقابل در باور به دنیای عادلانه برای دیگران از منظر یک ناظر و شاهد بیرونی، به داوری در باب عادلانه بودن یا نبودن شرایط برای دیگر مردم دست می‌زند (ساتون و داگلاس، ۲۰۰۵). بهر حال پژوهش‌های صورت گرفته در باب باور به دنیای عادلانه برای خود و دیگران در ایران نشان می‌دهد که تا اندازه ای می‌توان، پیامدهای به نسبت متفاوتی را در سطح روان شناختی برای این باورها متصور بود (گل پرور و اکبری، ۱۳۸۹؛ گل پرور و جوادیان، ۱۳۹۰).

توجه عمیق به درون‌مایه باور به دنیای عادلانه نشان می‌دهد که در کنار این باورها، باورهایی فرا جهانی نظیر باور به جهان آخرت و باور به جهان آخرت عادلانه میان پیروان ادیان مختلف و به ویژه دین اسلام وجود دارد (جوادی آملی، ۱۳۸۷؛ گل پرور و جوادیان، ۱۳۸۹). در سراسر آموزه های دینی و مذهبی پیامبر مکرم اسلام، و در جای جای قرآن کریم کتاب آسمانی مسلمانان به پیروان دین اسلام توصیه به نیت خداپسندانه در امور و کارها و در نظر گرفتن عقوبت و پاداش اخروی در اعمال و کارهای خود شده است. این توصیه ها تا بدانجا پیش می‌رود که دنیا مزرعه آخرت معرفی می‌شود (موسسه فرهنگی و اطلاع رسانی تبیان، ۱۳۸۷). علاوه بر این، ائمه اطهار علیه السلام نیز در تمامی رهنمودهای ارزشمند خود به مسلمانان، آنها را به نیت خداپسندانه و نوعدو ستانه در امور و کارها توصیه نموده اند که پیامد های مثبتی در جهان آخرت برای آنها در پی خواهد داشت (علیخانی، ۱۳۸۲؛ صدر، ۱۳۸۸). نقل است از امام جواد (ع) دلیل ناخوشایندی مرگ در مذاق انسان را پرسیدند، حضرت پاسخ فرمودند: چون به آن جهل دارند، آن را ناخوش می‌شمارند و اگر می‌شناختند و از دوستان خدا بودند، بدان محبت می‌ورزیدند و می‌دانستند آخرت برای آنان بهتر از

1. general
2. personal
3. Sutton & Douglas
4. Dalbert, Lipkus, Sallay & Goch

دنیاست (محمدبن علی بن الحسین، ۱۳۷۲). بر اساس آموزه های دین مبین اسلام، باور به جهان آخرت، باور به جهانی فنا ناپذیر فراتر از دنیای مادی و فانی است، که در آن انسانها در سایه عدل و رحمت الهی قرار خواهند گرفت (جوادی آملی، ۱۳۸۷). برای نمونه امام علی (ع) می فرماید: آگاه باشید که شما در روزگار مهلت هستید! پس کار نیک انجام دهید؛ زیرا خداوند سرانجام نیک را به نیکو کاران وعده داده است (محمد بن نعمان، ۱۳۸۳). در کلامی دیگر حضرت علیه السلام می فرماید: کوشش و همت خود را برای آخرت صرف کن، اصلاح می شوی (محمدی ری شهری، ۱۳۷۷). بارز ترین خصیصه جهان آخرت نوید داده شده به مسلمانها، جهان آخرتی است که در آن بر پایه عدل الهی، هر کس به اندازه ذره ای عمل نیک و خداپسندانه انجام داده باشد پاداش آن را دریافت و در مقابل اعمال زشت و ناپسند انسانی در هر مقدار و اندازه ای مورد عقوبت و تنبیه قرار خواهد گرفت (موسسه فرهنگی و اطلاع رسانی تبیان، ۱۳۸۷). بر این اساس باور به جهان آخرت اسلامی باور به جهان آخرت عادلانه ای است که در آن دیگر بیگناهان به جای گناهکاران مجازات نمی شوند، عقوبت متناسب کننده و یا پاداش به کسی بی دلیل داده نمی شود و خصومت، تبعیض، بیماری، بی مهری و عناد و دشمنی در آن جایگاهی ندارد (جوادی آملی، ۱۳۸۷). در مقابل باور به جهان آخرت، باور به جهانی سراسر آکنده از عدل، مهر، رحمت و آرامش است که در آن نیکو کاران به آرامش ابدی و بدکاران به عقوبتی سخت آزار دهنده گرفتار خواهند آمد (محمد بن نعمان، ۱۳۸۳). بر این اساس باور به جهان آخرت و باور به جهان آخرت عادلانه، باورهایی غایت نگر و فراجهان مادی هستند که از باور به دنیای عادلانه و ناعادلانه به این دلیل متمایز می شوند که داور و اعطا کننده دستاورد به انسانها در آن خداوند متعال است و خللی در آن توسط انسان وارد نمی شود (محمدبن علی بن الحسین، ۱۳۷۲).

بهر حال ماهیت باور به جهان آخرت و جهان آخرت عادلانه، این شکل از باورهای فراجهانی دینی را در جایگاهی بس خطیر برای رفتار، عمل و سلامتی جسم و روان قرار می دهد. در نگاهی اجمالی می توان گفت انسان موجودی پیچیده و چند وجهی است که در هر لحظه تحت تاثیر شرایط زیستی، اجتماعی و روانی خود قرار می گیرد (دیماثو، ۱۳۷۸). از میان عوامل مورد اشاره، باورها عناصری شناختی محسوب می شوند که نظام تبیین و تفسیر خاصی را به افراد تحمیل نموده، و بدنبال آن وارد عرصه تاثیر بر سلامت جسم و روان در انسانها می شوند. بارز ترین حمایت برای تاثیر باورهای انسان بر سلامتی جسمی و روانی وی، نقش باور به دنیای عادلانه و ناعادلانه در سلامت جسمی و روانی است. پژوهش های داخل ایران نشان می دهد که هر چه باور به دنیای عادلانه نیرومند تر می شود سطح علایم تهدید کننده سلامت روانی نظیر نگرانی، اضطراب، افسردگی، میل به خودکشی و رنجش ناشی از بد رفتاری ها و بی عدالتی هایی که دیگران بر انسان روا می دارند تضعیف می شود (گل پرور و جوادی، ۱۳۸۵؛ گل پرور و عریضی، ۱۳۸۸). پژوهش های خارج از کشور نیز نظیر پژوهش کوریبا والالا (۲۰۰۴)، فچن هور و همکاران (۲۰۰۵) و دزو کا و دالبرت (۲۰۰۷)، از ارتباط و نقش باور به دنیای عادلانه بر سلامت و بهزیستی جسمی و روانی حمایت می کنند. تاثیرات باور به دنیای عادلانه بر سلامتی جسمی و روانی، تردیدی در مورد کارکرد باورهای مثبت بر سلامتی بجای نمی گذارد. با این حال زیر بنای نظری پژوهش حاضر بر این ایده نهاده شد که باورهایی نظیر باور به جهان آخرت و باور به جهان آخرت عادلانه باورهایی غایت نگر و فراجهانی هستند که بسان یک نظام باور کلان باورهایی خردتر نظیر باور به دنیای عادلانه و ناعادلانه را تحت الشعاع خود قرار می دهند.

به این معنی که وقتی فردی به جهان هستی بعنوان قلمرو نیروی لایزال الهی بنگرد، و گردش چرخ گردون را در راستای حکمت متعالی خداوند بداند، علاوه بر باور به جهان آخرت، دنیا را مکانی سرشار از حکمت و اندیشمندی دقیق خواهد نگرست (موسسه فرهنگی و اطلاع رسانی تبیان، ۱۳۸۷). بر همین اساس بنظر می رسد که باور به جهان آخرت بر اساس رویکرد غایت نگری به سرنوشت و سلامتی بشر، بتواند رابطه باور به دنیای عادلانه و ناعادلانه را با سلامتی تعدیل نماید.

ضرورت و اهمیت پژوهش حاضر در درجه اول زمینه سازی طرح باورهایی فرا جهانی نظیر باور به جهان آخرت و جهان آخرت عادلانه اسلامی در عرصه پژوهش و نظریه پردازی است. آنچه از خلال متون پژوهشی و اسناد پژوهشی در ایران آشکار است، غفلت از باور به جهان آخرت و جهان آخرت عادلانه در نظریات و پژوهش هایی است که تاکنون انجام گرفته است. علاوه بر این مستند کردن و قطعیت بخشیدن به نقش باور به جهان آخرت و باور به جهان آخرت عادلانه برای سلامتی این امکان را فراهم می سازد تا بتوانیم نقش باور های مذهبی فرا جهانی را در حوزه سلامتی فردی و اجتماعی و به ویژه در میان دانشجویان در دانشگاهها در قالب ترویج و اشاعه غایت نگری به سلامتی پر رنگ تر و برجسته تر نماییم. این روند با احتمال زیاد عاملی جهت پیشگیری از رفتارها و افکار آسیب رسان در میان دانشجویان خواهد شد. بر همین پایه هدف اصلی این پژوهش بررسی نقش باور به جهان آخرت و باور به جهان آخرت عادلانه در رابطه بین باور به دنیای عادلانه و ناعادلانه با سلامتی در نظر گرفته شد.

روش پژوهش

این پژوهش از زمره پژوهش های همبستگی است که جامعه آماری آن را دانشجویان دختر روانشناسی دانشگاه آزاد اسلامی خوراسگان (اصفهان) در پاییز ۱۳۹۰ به تعداد ۸۰۰ نفر تشکیل داده اند. از میان این جامعه آماری، ۲۷۰ نفر به شیوه سهل الوصول (در دسترس) انتخاب شدند. حجم نمونه ۲۷۰ نفر به این دلیل انتخاب شدند که بین حجم جامعه آماری و حجم نمونه تناسب وجود داشته باشد (سکاران، ۱۳۸۱). پس از جمع آوری پرسشنامه ها ۳ پرسشنامه به دلیل ناقص پاسخ داده شدن از تحلیلها کنار رفت، لذا گروه نمونه پژوهش به ۲۶۷ نفر تقلیل یافت. از ۲۶۷ نفر نمونه پژوهش، ۱۹۸ نفر (معادل ۹۴/۲ درصد) در مقطع کارشناسی و ۶۸ نفر (معادل ۲۵/۸ درصد) در مقطع کارشناسی ارشد مشغول به تحصیل بودند. از ۲۴۱ نفر (معادل ۹۰/۲ درصد) که وضعیت تاهل خود را اعلام نمودند، ۱۸۰ نفر (معادل ۶۸/۴ درصد) مجرد و ۶۱ نفر (معادل ۲۲/۸ درصد) متاهل بودند. دامنه سنی دانشجویان شرکت کننده در پژوهش ۱۹ تا ۴۲ سال با میانگین سنی ۲۱/۸۴ (با انحراف معیار ۶/۹) بودند. از ابزارهای زیر برای سنجش متغیرها استفاده به عمل آمد.

ابزار پژوهش

۱. پرسشنامه باور به جهان آخرت: برای سنجش باور به جهان آخرت پرسشنامه ای محقق ساخته در این پژوهش بر مبنای پیشینه نظری و پژوهشی موجود (محمد بن علی بن الحسین، ۱۳۷۲؛ محمدی ری شهری، ۱۳۷۷؛ محمد بن نعمان، ۱۳۸۳؛ جوادی آملی، ۱۳۸۷؛ گل پرور، ۱۳۸۹) تهیه و آماده اجرا گردید. تعداد سوالات این پرسشنامه ۸ سوال و مقیاس پاسخگویی آن شش درجه ای (کاملاً مخالفم = ۱ تا کاملاً

موافقم = ۶) بود (یک نمونه سوال این پرسشنامه به این شرح است: به جهان آخرتی که به انسانها نوید آن داده شده باور دارم). روایی صوری و محتوایی پرسشنامه بصورت تخصصی بررسی گردیده است. روایی سازه عاملی پرسشنامه از طریق تحلیل عاملی اکتشافی و چرخش از نوع واریماکس، روایی همگرا از طریق محاسبه همبستگی این پرسشنامه با پرسشنامه های باور به دنیای عادلانه، باور به دنیای ناعادلانه، اخلاق کاری اسلامی، و باور های جبران عدالت و روایی ملاکی نیز از طریق تعیین توان پیش بینی این باورها برای باور به دنیای عادلانه، باور به دنیای ناعادلانه، اخلاق کاری اسلامی، و باور های جبران عدالت مورد بررسی قرار گرفت. پایایی پرسشنامه از طریق آلفای کرونباخ محاسبه و برابر با ۰/۸۱ به دست آمد.

۲. پرسشنامه باور به جهان آخرت عادلانه: برای سنجش باور به جهان آخرت عادلانه پرسشنامه ای محقق ساخته در این پژوهش بر مبنای پیشینه نظری و پژوهشی موجود (محمد بن علی بن الحسین، ۱۳۷۲؛ محمدی ری شهری، ۱۳۷۷؛ محمد بن نعمان، ۱۳۸۳؛ جوادی آملی، ۱۳۸۷) تهیه و آماده اجرا گردید. تعداد سوالات این پرسشنامه ۸ سوال و مقیاس پاسخگویی آن شش درجه ای (کاملاً مخالفم = ۱ تا کاملاً موافقم = ۶) بود (یک نمونه سوال این پرسشنامه به این شرح است: باور دارم که در مورد همه انسانها در روز قیامت با انصاف و عدالت داوری خواهد شد). روایی صوری و محتوایی پرسشنامه از طریق نظر تخصصی بررسی گردید. روایی سازه عاملی پرسشنامه تحلیل عاملی اکتشافی و چرخش از نوع واریماکس، روایی همگرا از طریق محاسبه همبستگی این پرسشنامه با پرسشنامه های باور به آخرت عادلانه، باور به دنیای عادلانه، باور به دنیای ناعادلانه، اخلاق کاری اسلامی، و باور های جبران عدالت و روایی ملاکی پرسشنامه نیز از طریق تعیین توان پیش بینی این باورها برای باور به دنیای عادلانه، باور به دنیای ناعادلانه، اخلاق کاری اسلامی، و باور های جبران عدالت مورد بررسی قرار گرفت. پایایی پرسشنامه از طریق آلفای کرونباخ محاسبه و برابر با ۰/۹۳ به دست آمد.

۳. پرسشنامه باور به دنیای ناعادلانه: برای سنجش باور به دنیای ناعادلانه از پرسشنامه ۴ سؤالی دالبرت و همکاران (۲۰۰۱) که در ایران قبلاً ترجمه و اعتبار یابی شده (گل پرور و اکبری، ۱۳۸۹) استفاده بعمل آمد. این پرسشنامه بر مقیاس هفت درجه ای لیکرت (کاملاً مخالفم = ۱ تا کاملاً موافقم = ۷، یک نمونه سؤال برای این پرسشنامه نیز به این شرح است: اتفاقات مهم زندگی من در دنیا غیر منصفانه است) پاسخ داده شد و در داخل و خارج از شواهد روایی و پایایی مطلوبی برخوردار هستند (دالبرت و همکاران، ۲۰۰۱؛ گل پرور و اکبری، ۱۳۸۹). این پرسشنامه رنج بردن فرد از سرنوشتی ناعادلانه را مورد سنجش قرار می دهد. تحلیل عاملی اکتشافی مجدد برای این پرسشنامه همراه با دو پرسشنامه باور به دنیای عادلانه برای خود و دیگران در این پژوهش (با چرخش از نوع واریماکس) روایی سازه این پرسشنامه را مجدد مستند ساخت، به ترتیبی که آلفای کرونباخ برای این پرسشنامه برابر با ۰/۷۲ بدست آمد.

۴. پرسشنامه باور به دنیای عادلانه برای خود و دیگران: برای سنجش باور به دنیای عادلانه برای خود و دیگران از دو مجموعه ۸ سؤالی (یکی برای خود و دیگری برای دیگران) که توسط ساتون و داگلاس (۲۰۰۵) معرفی شده و بر مقیاس لیکرت هفت درجه ای (کاملاً مخالفم = ۱ تا کاملاً موافقم = ۷) پاسخ داده می شود، استفاده بعمل آمد. این دو پرسشنامه در ایران توسط گل پرور و عریضی (۱۳۸۶) ترجمه و مورد پایانی سنجی و روایی یابی قرار گرفته و در مطالعات بعد از آن نیز (گل پرور و جوادی، ۱۳۸۵) از نظر شواهد

روایی و پایایی مورد بررسی مجدد قرار گرفته است. شواهد حاصل از این مطالعات همگی حاکی از مطلوب بودن روایی و پایایی این دو مقیاس هشت سؤالی است، به ترتیبی که آلفای کرونباخ برای مقیاس باور به دنیای عادلانه برای خود ۰/۷۵ و برای مقیاس باور به دنیای عادلانه برای دیگران نیز از ۰/۷۵ تا ۰/۸۴ در نوسان گزارش شده است (گل پرور و عریضی، ۱۳۸۶؛ گل پرور و جوادی، ۱۳۸۵). مقیاس باور به دنیای عادلانه برای خود، باور فرد پاسخگو را در باب رعایت عدالت در دنیا برای خود فرد (یک نمونه سؤال این پرسشنامه بدین شرح است؛ آنچه در دنیا نصیب من می شود عادلانه است) و مقیاس باور به دنیای عادلانه برای دیگران، باور فرد پاسخگو را در باب رعایت عدالت در دنیا برای دیگران (یک نمونه سؤال این پرسشنامه بدین شرح است؛ آنچه در دنیا نصیب دیگر مردم می شود عادلانه است) مورد سنجش قرار می دهد. در این پژوهش تحلیل عاملی اکتشافی مجدد روایی سازه این دو پرسشنامه را مستند ساخت و آلفای کرونباخ برای باور به دنیای عادلانه برای دیگران برابر با ۰/۷۹ و برای باور به دنیای عادلانه برای خود برابر با ۰/۸ بدست آمد.

۵. مقیاس سلامتی: برای سنجش سلامتی در این پژوهش مقیاسی ۱۸ گویه ای بر اساس پیشینه پژوهش (عریضی و دارمی، ۱۳۸۸؛ دیماتو، ۱۳۷۸) ساخت و آماده اجرا گردید. این مقیاس بصورت سه گزینه ای (هرگز چنین علامتی را تجربه نکرده ام = ۱ تا چنین علامتی را تجربه کرده ام و به پزشک هم مراجعه کرده ام = ۳) پاسخ داده می شود و از فرد پاسخگو خواسته می شود تا با خواندن هر یک از نشانه های ارائه شده (نظیر مشکل در خوابیدن، بر آشفتگی معده یا حالت تهوع، یبوست و تپش قلب) مشخص نماید که در طول سه ماه گذشته تاکنون چقدر هر یک از این علائم را در خود تجربه نموده است. افزایش نمرات در این مقیاس به مفهوم افزایش سطح سلامتی جسمی می باشد. روایی صوری و محتوایی این مقیاس از طریق تنی چند از متخصصین حوزه بهداشت و سلامت عمومی بررسی و تایید شد. برای بررسی روایی سازه این مقیاس از تحلیل عاملی اکتشافی (با چرخش از نوع واریماکس) استفاده شد. نتیجه این تحلیل نشان داد که این مقیاس با سنجه کیزر - میر - اولکین (KMO) برابر با ۰/۹۷۵ و آزمون کرویت بارتلت برابر با ۵۴۹۸۷۴ ($p < ۰/۰۱$) دارای ساختاری یک عاملی با بارهای عاملی ۰/۶۵ تا ۰/۸۵ می باشد. آلفای کرونباخ این مقیاس در این پژوهش برابر با ۰/۹۸ به دست آمد.

جدول ۱: میانگین، انحراف معیار و همبستگی درونی بین متغیرهای پژوهش

ردیف	متغیرهای پژوهش	M	SD	۱	۲	۳	۴	۵
۱	باور به دنیای عادلانه برای خود	۳/۳۴	۰/۹۲	-				
۲	باور به دنیای عادلانه برای دیگران	۳/۸۲	۰/۸۸	۰/۶۸ ^{**}	-			
۳	باور به دنیای ناعادلانه	۳/۲۶	۱/۲	-۰/۱۲ [*]	-۰/۳۳ ^{**}	-		
۴	باور به جهان آخرت	۴/۵۵	۰/۹۳	-۰/۰۵	-۰/۰۲	-۰/۰۲	-	
۵	باور به جهان آخرت عادلانه	۵/۰۵	۱/۰۲	۰/۰۳	۰/۹۰	-۰/۰۸	۰/۷۱ ^{**}	-
۶	سلامتی	۱/۸۴	۱/۳	۰/۰۹	-۰/۰۵	۰/۰۴	۰/۱	۰/۰۵

* $P < ۰/۰۵$

** $P < ۰/۰۱$

یافته های پژوهش

چنانکه در جدول ۱ مشاهده می شود، باور به دنیای عادلانه برای خود با باور به دنیای عادلانه برای دیگران دارای رابطه مثبت و معنادار ($p < 0/01$) و با باور به دنیای ناعادلانه دارای رابطه منفی و معنی داری ($p < 0/05$) است. باور به دنیای عادلانه برای خود با باور به جهان آخرت، با باور به جهان آخرت عادلانه و سلامتی دارای رابطه معنی داری نیست ($p > 0/05$). باور به دنیای عادلانه برای دیگران با باور به دنیای ناعادلانه دارای رابطه منفی و معنی داری ($p < 0/05$)، ولی با باور به جهان آخرت، با باور به جهان آخرت عادلانه و با سلامتی دارای رابطه معنی داری نیست ($p > 0/05$). باور به دنیای ناعادلانه با باور به جهان آخرت، با باور به جهان آخرت عادلانه و سلامتی دارای رابطه معنی داری نیست ($p > 0/05$). باور به جهان آخرت با باور به جهان آخرت عادلانه دارای رابطه مثبت و معنادار ($p < 0/01$) ولی با سلامتی دارای رابطه معنادار نیست ($p > 0/05$). باور به جهان آخرت عادلانه با سلامتی دارای رابطه معنی داری نیست ($p > 0/05$). در جدول ۲ نتایج تحلیل رگرسیون سلسله مراتبی برای بررسی نقش باور به جهان آخرت و باور به جهان آخرت عادلانه در رابطه باور به دنیای عادلانه برای خود و دیگران و باور به دنیای ناعادلانه با سلامتی دانشجویان دختر ارائه شده است.

جدول ۲: نتایج تحلیل رگرسیون سلسله مراتبی برای بررسی نقش باور به جهان آخرت و جهان آخرت عادلانه

سلامتی				ردیف
مدل های پژوهش			متغیرهای پیش بین پژوهش	
β	β	β		
۰/۲۱**	۰/۲۴**	۰/۲۳**	باور به دنیای عادلانه برای خود	۱
۰/۲۵**	-۰/۲۲**	-۰/۲۲**	باور به دنیای عادلانه برای دیگران	۲
-۰/۰۳	-۰/۰۴	-۰/۰۴	باور به دنیای ناعادلانه	۳
۰/۱۱	۰/۱۵	-	باور به جهان آخرت	۴
۰/۰۷	-۰/۰۵	-	باور به جهان آخرت عادلانه	۵
۰/۰۶	-	-	باور به دنیای عادلانه برای خود × باور به جهان آخرت	۶
۰/۳*	-	-	باور به دنیای عادلانه برای دیگران × باور به جهان آخرت	۷
-۰/۳۸**	-	-	باور به دنیای ناعادلانه × باور به جهان آخرت	۸
۰/۱۸	-	-	باور به دنیای عادلانه برای خود × باور به جهان آخرت عادلانه	۹
۰/۲۵	-	-	باور به دنیای عادلانه برای دیگران × باور به جهان آخرت عادلانه	۱۰
-۰/۴۷**	-	-	باور به دنیای ناعادلانه × باور به جهان آخرت عادلانه	۱۱
۰/۱۱۷**	۰/۰۱۴	۰/۰۳۱*	ΔR^2 یا R^2	۱۲
۵/۹۴**	۱/۸۸	۲/۸۲*	ΔF یا F	۱۳

* $P > 0/05$ ** $P > 0/01$

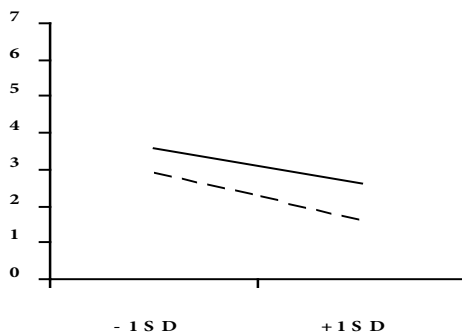

چنانکه در جدول ۲ مشاهده می شود، در مدل‌های سه گانه پژوهش (β ۱ تا ۳)، در مدل ۱، باور به دنیای عادلانه برای خود و دیگران دارای توان پیش بین معنی دار و توان تبیین واریانس ۳/۱ در صد برای سلامتی بوده اند. در مدل ۲ که باور به جهان آخرت و باور به جهان آخرت عادلانه افزوده شده، هیچیک دارای توان پیش بین معنی دار برای سلامتی نبوده اند. بالاخره در مدل ۳ که تعامل های دوراهه باور به دنیای عادلانه و ناعادلانه با باور به جهان آخرت و باور به جهان آخرت عادلانه وارد شده اند، سه تعامل باور به دنیای عادلانه برای دیگران $\times$ باور به جهان آخرت، باور به دنیای ناعادلانه $\times$ باور به جهان آخرت و باور به دنیای ناعادلانه $\times$ باور به جهان آخرت عادلانه، ۱۱/۷ درصد واریانس انحصاری افزوده معنی دار برای سلامتی پدید آورده اند. این یافته به این معنی است که رابطه باور به دنیای عادلانه برای دیگران با سلامتی در سطوح باور به جهان آخرت و رابطه باور به دنیای ناعادلانه با سلامتی در سطوح باور به جهان آخرت و باور به جهان آخرت عادلانه متفاوت است. نتایج تحلیل رگرسیون ساده برای بررسی اثرات سطوح پایین و بالای باور به جهان آخرت عادلانه و جهان آخرت در رابطه بین باور به دنیای عادلانه برای دیگران و باور به دنیای ناعادلانه با سلامتی در جدول ۳ آمده است.

جدول ۳: نتایج تحلیل رگرسیون سطوح باور به جهان آخرت و باور به جهان آخرت عادلانه

باور به جهان آخرت بالا				باور به جهان آخرت پایین				متغیر	متغیر پیش بین	ردیف
R ^۲	β	SE	B	R ^۲	β	SE	B	ملاک		
۰/۰۰۷	۰/۰۸	۰/۳	۰/۱۲	۰/۰۰۱	۰/۰۳	۰/۰۸	۰/۰۱	سلامتی	باور به دنیای عادلانه برای دیگران	۱
۰/۰۰۹	-۰/۱	۰/۲۱	-۰/۱	-۰/۰۰۷	۰/۰۸	۰/۰۶	-۰/۰۳	سلامتی	باور به دنیای ناعادلانه	۲
باور به جهان آخرت عادلانه بالا				باور به جهان آخرت عادلانه پایین						
۰/۰۸	۰/۲۸	۰/۹۸	۰/۵	۰/۱۸۲ ^{۰۰}	-۰/۴۳ ^{۰۰}	۰/۲۳	-۰/۶۵ ^{۰۰}	سلامتی	باور به دنیای ناعادلانه	۳

چنانکه در جدول ۳ مشاهده می شود، باور به دنیای ناعادلانه فقط در باور به جهان آخرت عادلانه پایین با سلامتی دارای رابطه معنادار است ($p < ۰/۰۱$). باور به دنیای عادلانه برای دیگران و باور به دنیای ناعادلانه با سلامتی در سطوح پایین و بالای باور به جهان آخرت دارای رابطه معنی داری نیستند ($p > ۰/۰۵$). نتایج تحلیل ساده شیب خط برای سطوح پایین و بالای باور به جهان آخرت عادلانه برای رابطه باور به دنیای ناعادلانه و سلامتی در نمودار ۱ ارائه شده است.

نمودار ۱: رابطه باور به دنیای ناعادلانه با سلامتی در باور به آخرت عادلانه پایین و بالا

چنانکه در نمودار ۱ مشاهده می شود، در باور به جهان آخرت عادلانه پایین، باور به دنیای ناعادلانه با سرعت بیشتری به کاهش سلامتی انجامیده است.

بحث و بررسی

یافته های حاصل از این پژوهش شواهدی نوین از نقش باور به جهان آخرت عادلانه اسلامی در رابطه باور به دنیای ناعادلانه و سلامتی در دانشجویان دختر به دست داد. در حوزه روابط ساده میان باور به دنیای عادلانه برای خود و دیگران، باور به دنیای ناعادلانه، باور به جهان آخرت و باور به جهان آخرت عادلانه اسلامی با سلامتی در دانشجویان دختر، شواهد حاصل از این پژوهش نشان داد که هیچیک از این متغیرهای معطوف به باورها و شناختها نسبت به جهان فانی و جهان آخرت با سلامتی در دانشجویان دختر به تنهایی دارای رابطه معنی داری نیستند (جدول ۱). این یافته بطور ضمنی با آنچه که در حوزه سلامتی روانشناختی در داخل و خارج از ایران (گل پرور و جوادی، ۱۳۸۵؛ گل پرور و عریضی، ۱۳۸۸؛ کوریا و والا، ۲۰۰۴؛ فچن هوور و همکاران، ۲۰۰۵؛ دزوکا و دالبرت، ۲۰۰۷) ارائه شده ناهمخوان به نظر می رسد. این ناهمخوانی می تواند دلایل متعددی داشته باشد. دلیل اول اینکه سازه سلامتی مورد سنجش در این پژوهش بیشتر معطوف به سلامتی در عرصه جسمی بوده است تا سلامتی یا بهزیستی روانشناختی. این احتمال مطرح است که متغیر سلامتی یا بهزیستی روانشناختی متغیر واسطه ای بین باور به دنیای عادلانه و ناعادلانه و حتی باور به جهان آخرت و باور به جهان آخرت عادلانه با سلامتی جسمی باشد. این امر بیشتر به این جهت است که بسیاری از نمودهای سلامت جسمی انسان از سطح روانشناختی یعنی از طریق باورها، نگرشها و شناخت های انسان تغذیه می شوند (دیماتئو، ۱۳۷۸). به این جهت به پژوهشگران علاقه مند توصیه می شود تا در پژوهش های آینده نقش واسطه ای احتمالی سلامتی و بهزیستی روانشناختی را در رابطه بین باور به دنیا و جهان آخرت عادلانه مورد بررسی و کنکاش قرار دهند.

دلیل احتمالی بعدی اینکه ممکن است گروه نمونه این پژوهش که محدود به دانشجویان دختر جوان بوده بر نتایج تاثیر گذاشته و باعث گشته تا در سطح روابط ساده رابطه ای بین باورهای معطوف به دنیا

و جهان آخرت عادلانه با سلامتی جسمی بدست نیاید. در این راستا لازم است در پژوهش های آینده رابطه باور به جهان آخرت و جهان آخرت عادلانه با سلامتی جسمی و روانی در هر دو جنس و در گستره سنی وسیع تری مورد بررسی قرار گیرد تا بتوان نتیجه گیری های قطعی تری انجام داد. بالاخره سومین دلیل در این حوزه به ساختار و ماهیت باورهای نظیر باور به جهان آخرت و باور به جهان آخرت عادلانه مربوط می شود. باورهایی از نوع باور به جهان آخرت در میان تمامی اقشار مسلمانان و حتی ادیان دیگر (موسسه فرهنگی و اطلاع رسانی تبیان، ۱۳۸۷) از زمره باور هایی هستند که نوعی الزام شناختی برای آن وجود دارد. چنین الزامی در هنگام سنجش این نوع باور ها با احتمال زیاد می تواند باعث بروز مطلوب نمایی اجتماعی شود. بنابراین ممکن است در سطح اندازه گیری های خود سنجی افراد بجای باور واقعی و عمیق، آنچه را احساس می کنند مطلوب است را گزارش نمایند و بنابر این با محدود سازی دامنه نوسان این نوع باورها باعث محدودیت دامنه تغییرات این باور ها شده و بدنبال آن باعث شوند تا رابطه معنی داری در سطح روابط ساده بین باور به جهان آخرت و باور به جهان آخرت عادلانه و حتی باور به دنیای عادلانه و ناعادلانه با سلامتی جسمی بدست نیاید. در این مورد نیز شاید بتوان در پژوهش های آینده با اندازه گیری مطلوب نمایی اجتماعی و وارد کردن آن در تحلیل ها پرده از راز رابطه بین باور به دنیا و جهان آخرت عادلانه و ناعادلانه با سلامتی جسمی و روانی برداشت.

یافته های بعدی این پژوهش به نقش تعدیل کننده باور به جهان آخرت و باور به جهان آخرت عادلانه در رابطه بین باور به دنیای عادلانه برای خود و دیگران و باور به دنیای ناعادلانه با سلامتی باز می گردد. چنانکه در جدول ۲ مشخص گردید در دو مورد باور به جهان آخرت (در رابطه باور به دنیای عادلانه برای دیگران و باور به دنیای ناعادلانه با سلامتی) نشانه های تعدیل کنندگی را نشان داد، اما در زمان بررسی های بعدی (جدول ۳ را نگاه کنید) این نقش تعدیل کنندگی بطور واضح و صریح بدست نیامد. بنظر می رسد که با افزایش حجم نمونه در پژوهش های بعدی بتوان این نقش را بارز ساخت. اما در حوزه رابطه باور به دنیای ناعادلانه با سلامتی نقش تعدیل کننده باور به جهان آخرت عادلانه نقش صریح و روشنی را نشان داد. این نقش تعدیل کنندگی به این صورت بود که وقتی باور به جهان آخرت بالا و نیرومند است، باور به دنیای ناعادلانه باعث کاهش سلامتی جسمی نمی شود، ولی به محض تضعیف باور به جهان آخرت عادلانه، باور به دنیای ناعادلانه با سرعت قابل توجهی منجر به کاهش سلامتی می شود. این امر حاکی از آن است که باور به جهان آخرت بسان یک ضربه گیر شناختی - روانی ضربات باور به دنیای ناعادلانه را بر سلامتی تضعیف و جلوگیری می کند. این پژوهش در سطح ایران و جهان نوین است، لذا چندان نمی توان از همخوانی یا ناهمخوانی یافته ها با یافته های پژوهشگران دیگر سخن به میان آورد. اما چند نکته بسیار مهم در خصوص یافته های حاصل از این پژوهش مطرح است.

نکته اول اینکه در شرایط کنونی بطور جدی وقت آن رسیده تا باورهای دینی و اعتقادی ما مسلمانان در عرصه پژوهش ها و نظریات مورد توجه قرار گرفته و نقش های سازنده آنها برای بهزیستی جسمی و روانی بررسی و به اطلاع عموم رسانده شود. نکته بعدی که مبتنی بر یافته های حاصل از این پژوهش است، طرح رویکرد غایت نگرایی فراج جهانی اسلامی به سلامتی جسمی است. منظور از رویکرد غایت

نگری فراجاهانی اسلامی به سلامتی جسمی به این واقعیت انکار ناپذیر مربوط می شود که باورهای معطوف به جهان آخرت بعنوان جهانی فراتر و بادوام تر از این جهان فانی که در سرنوشت نهایی انسانها در آن چیزی جز عدالت خداوندی بر مبنای رفتارهای این جهانی انسان نقش نخواهد داشت، بطور جدی بر سلامت روانی- رفتاری، اجتماعی و سلامت جسمی انسان تاثیر می گذارد. این تاثیر بنظر شگرف می رسد، با این حال بنظر می رسد که از طریق فرایندهای شناختی در انسانها بخوبی قابل تبیین باشد. در واقع بر اساس رویکرد غایت نگری اسلامی به سلامتی، انسان با باور به دستاورد های عادلانه ای که به وی در جهان آخرت نوید داده شده، با احساس آرامش درونی و با چشم دوختن به جهانی فراتر از جهان مادی و فانی، خود را در مسیر سلامتی و بهزیستی مطلوب تری قرار خواهد داد. باور به جهان آخرت عادلانه بر این اساس علاوه بر ضربه گیری باور به دنیای ناعادلانه بر سلامتی دارای کارکرد آرامش و اطمینان بخشی نیز خواهد بود. بنابر این در جمع بندی پایانی بحث و نتیجه گیری تاکید می شود که سازه های باور به جهان آخرت و باور به جهان آخرت عادلانه ظرفیتی بالقوه بالا برای تعدیل اثرات باورهای منفی و بدبینانه بر سلامتی و بهزیستی انسانها دارند. این تعدیل اثر در راستای تضعیف نقش و اثر این باورها است.

به همین جهت پژوهشگران علاقه مند می توانند برای پژوهش های آینده نقش باور به جهان آخرت و باور به جهان آخرت عادلانه را بر پدیده های رفتاری- روانی مثبت و منفی در گروههای مختلف زنان و مردان مورد بررسی قرار دهند و از این طریق به گسترش دانش نظری و کاربردی این حوزه کمک کنند. در سطح کاربردی نیز توصیه صریح و واضح به ترویج و اشاعه هر چه دقیق تر و واضح تر باور به جهان آخرت و باور به جهان آخرت عادلانه در میان دانشجویان به ویژه دانشجویان دختر است. این ترویج می تواند از طریق اساتید، مراکز مشاوره و معاونت فرهنگی دانشگاهها به مرحله اجرا در آید. در پایان نیز لازم است به محدودیت های این پژوهش توجه شود. در درجه اول نمونه حاصل از این پژوهش بصورت سهل الوصول انتخاب شده است. بهتر است در پژوهش های آینده از نمونه گیری های تصادفی متناسب با جوامع آماری دیگر استفاده شود. محدودیت بعدی اینکه نمونه این پژوهش را دانشجویان دختر رشته روانشناسی تشکیل داده اند. در این خصوص نیز لازم است در تعمیم نتایج به دانشجویان پسر و رشته های دیگر احتیاط شود.

منابع

- جوادی آملی، عبدالله (۱۳۸۷). انسان مهمان عمل خویش در نشئه آخرت. قم: موسسه فرهنگی و اطلاع رسانی تبیان.
- دیماثو، ام. رایین (۱۳۷۸). روانشناسی سلامت. جلد اول. ترجمه محمد کاویانی و همکاران. تهران: سمت. (سال نشر اثر به زبان اصلی ۱۹۹۱).
- سکاران، اوما (۱۹۹۱). روشهای تحقیق در مدیریت (۱۳۸۱). ترجمه محمد صائبی و محمود شیرازی. تهران، مؤسسه عالی آموزش و پرورش مدیریت و برنامه ریزی.

- صدر، علیرضا (۱۳۸۸). عدالت متعالی. فصلنامه سیاست، ۳۹(۱)، ۱۹۵-۱۷۵.
- عریضی، حمید رضا، و دارمی، زینب (۱۳۸۸). اعتبار یابی و تاثیر متغیر های مدل عدم توازن تلاش - پاداش بر خستگی، فرسودگی عاطفی، شکایات سایکوسوماتیک و سلامت جسمی کارکنان. فصلنامه پژوهش در سلامت روان شناختی، ۳(۳)، ۷۹-۶۹.
- علیخانی، علی اکبر (۱۳۸۲). عدالت قرآنی در اندیشه نصر حامد ابوزید. مقالات و بررسی ها، ۷۴، ۱۳۸-۱۲۱.
- گل پرور، محسن (۱۳۸۹). ساختار عاملی پرسشنامه رابین و پیلاو در ایران: تمایزی بر باورهای دنیای عادلانه و ناعادلانه. فصلنامه اندیشه و رفتار در روانشناسی بالینی، ۵(۱۸)، ۲۰-۷.
- گل پرور، محسن، و اکبری، محمد (۱۳۸۹). نقش ایدئو لوژیهای عدالت و باور به دنیای عادلانه و ناعادلانه بر عدالت رفتاری، عدالت در ارزیابی و استرس منفی دانشجویان. تحقیقات علوم رفتاری، ۸(۱)، ۲۴-۱۱.
- گل پرور، محسن، و جوادی، سارا (۱۳۸۵). الگوی ارتباطی بین باورهای دنیای عادلانه برای خود و دیگران با شاخص های بهداشت روانی: الگوی معادلات ساختاری. فصلنامه اصول بهداشت روانی، ۸(۳۱ و ۳۲)، ۱۲۲-۱۰۹.
- گل پرور، محسن، و جوادیان، زهرا (۱۳۸۹). رابطه باور به دنیای عادلانه و ناعادلانه با عشق به پول. پژوهش نامه اخلاق، ۳(۱۰)، ۷۸-۶۱.
- گل پرور، محسن، و جوادیان، زهرا (۱۳۹۰). نقش درد سر آفرینی و اسناد شناختی در رابطه باور به دنیای عادلانه و واکنش پرخاشگرانه دانشجویان دختر: نظریه ایرانی کارکرد دو گانه متضاد. فصلنامه اندیشه و رفتار در روانشناسی بالینی، ۶(۲۱)، ۷۱-۶۱.
- گل پرور، محسن، و عریضی، حمید رضا (۱۳۸۵). مقایسه نگرش زنان و مردان اصفهانی نسبت به دنیای عادلانه برای زنان و مردان. فصلنامه زن در توسعه و سیاست (پژوهش زنان)، ۴(۴)، ۱۱۴-۹۵.
- گل پرور، محسن، و عریضی، حمیدرضا (۱۳۸۶). اعتبار یابی همزمان پرسشنامه های باورهای دنیای عادلانه. مجله پژوهشی علوم انسانی دانشگاه اصفهان، ۲۵(۴)، ۲۱۲-۱۹۳.
- گل پرور، محسن، و عریضی، حمید رضا (۱۳۸۸). رابطه بهزیستی معلمان با باور به دنیای عادلانه و رفتار های پرخاشگرانه دانش آموزان در برابر آنها. فصلنامه پژوهش در سلامت روان شناختی، ۳(۳)، ۳۶-۲۵.
- گل پرور، محسن، و واثقی، زهرا (۱۳۸۹). اسناد تعدیل کننده رابطه باور به دنیای عادلانه با واکنش پرخاشگرانه دانش آموزان دختر. فصلنامه تازه های علوم شناختی، ۱۲(۴)، ۱۲-۱.
- محمد بن نعمان، محمد بن (شیخ مفید) (۱۳۸۳). الارشاد، جلد اول. ترجمه سیدهاشم رسولی محلاتی. تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ص ۳۳۲.
- محمد بن علی بن الحسین، ابی جعفر (شیخ صدوق) (۱۳۷۲). معانی الاخبار، جلد دوم. ترجمه عبدالعلی محمدی شاهرودی. قم: دارالکتب الاسلامیه، ص ۱۹۹.
- محمدی ری شهری، محمد (۱۳۷۷). میزان الحکمه، جلد اول. ترجمه حمیدرضا شیخی. قم: دارالحدیث.

ص ۵۹

موسسه فرهنگی و اطلاع رسانی تبیان (۱۳۸۷). آیا باور به جهان آخرت در تعلیمات ادیان گذشته بوده است؟، قم: موسسه فرهنگی و اطلاع رسانی تبیان.

- Bègue, L. (2002). Beliefs in justice and faith in people: Just world, religiosity and interpersonal trust. *Personality and Individual Differences*, 32, 375-382.
- Bègue, L., & Muller, D. (2006). Belief in a just world as moderator of hostile attributional bias. *British Journal of Social Psychology*, 45, 117-126.
- Correia, I., & Dalbert, C. (2007). Belief in a just world, justice concerns, and well-being at Portuguese schools. *European Journal of Psychology in Education*, 22, 421-437.
- Correia, I., & Vala, J. (2004). Belief in a just world, subjective well-being and trust of young adults. In C. Dalbert & H. Sallay (Eds.), *the justice motive in adolescence and young adulthood: Origins and consequences* (pp. 85-100). London, UK: Routledge.
- Dalbert, C., & Dzuka, J. (2004). Belief in a just world, personality, and well-being of adolescents. In C. Dalbert & H. Sallay (Eds.), *the justice motive in adolescence and young adulthood: Origins and consequences* (pp. 101-116). London, UK: Routledge.
- Dalbert, C., & Filke, E. (2007). Belief in a just world, justice judgments, and their functions for prisoners. *Criminal Justice and Behavior*, 34, 1516-1527.
- Dalbert, C., Lipkus, I. M., Sallay, H., & Goch, I. (2001). A just and an unjust world: Structure and validity of different world beliefs. *Personality and Individual Differences*, 30, 561-577.
- Dzuka, J., & Dalbert, C. (2007). Student violence against teachers: Teachers' well-being and the belief in a just world. *European Psychologist*, 12, 253-260.
- Furnham, A., & Procter, E. (1989). Belief in a just world: Review and critique of the individual difference literature. *British Journal of Social Psychology*, 28, 365-384.
- Fetchenhauer, D., Jacobs, G., & Belschak, F. (2005). Belief in a just world, causal attributions, and adjustment to sexual violence. *Social Justice Research*, 18, 25-42.
- Lerner, M. J. (1980). *The belief in a just world: A fundamental delusion*. New York: Plenum Press.
- Otto, K., & Dalbert, C. (2005). Belief in a just world and its functions for young prisoners. *Journal of Research in Personality*, 39, 559-573.
- Otto, K., & Schmidt, S. (2007). Dealing with stress in the workplace: Compensatory effects of belief in a just world. *European Psychologist*, 12, 253-260.
- Sutton, R. M., & Douglas, K. M. (2005). Justice for all, or just for me? More evidence of the importance of the self-other distinction in just-world beliefs. *Personality and Individual Differences*, 39, 637-645.